

ԼԵՋՈՒՄԻԻՏԱԿԱՆ

ՏԻԵԶԵՐԱԿԱՆ ԼԵՋՈՒ

Քաղաքակրթութեան ա՛յդը երկնեց տիեզերական լեզուի մը յղացքը: Երբ տիեզերքի չորս ծագերուն տարադնած մարդկութեան մնացորդները, քաղաքակրթութեան արագ բարգաւաճումով, սկսան խուսիլ քաղաքակիրթ աշխարհին մեծ ոստանները, հոն, իրենց միտքերուն մէջ եկան թխտել ընկերային նոր գաղափարներ և տեսիլքներ, որոնք, ընդփոխք վերջնապէս, գէթ կիսովիս, երբեմնի առհասարական նախապաշարունակները, և այդ վայրկեանին նոյն իսկ, նոր ու համամարդկային եղբայրութեան մը երազովը զբաւուեցան: Ո՛չ միայն տարբեր և ռոսիա ազգութիւններու և դասանանքներու պատկանող անհատներ ըմբռնեցին, «ընկերային կենդանի» մը ըլլալու իրենց հանգամանքը, այլ և իմաստասէր-բարոյախօսին տեսութեան համաձայն՝ «մեծ մարմին» անդամներ նկատեցին ինքզինքնին, ջանադիր ըլլալով հետեւ ապաշտ օյդոուիլ ու պասեանիլոյ այդ ռմծ մարմինն հետ, իբր անդամներ, անոր ներդաշնակութիւնն ու գործարանաւորութիւնը հնարաւոր դարձնելու առանջադրութեամբ:

Անհատը՝ հաւաքականութեան, և հաւաքականութիւնը՝ անհատին մէջ տեսաւ իր ներս: Անհատին երջանկութեան գաղափարը արմատացաւ ընկերութեան մէջ խուսապէս: Որպէսզի սերտ ու տեսական ըլլայ սակայն այդ զօգը՝ հարկ էր գտնել զայն մշտնջենաւորելու միջոցը, որով կարո՞նար խորհող ու զգացող էակը հոգեկան ու ընտանիքային արարելութեան մէջ զրուիլ իր ըրնկեր-առաջնեւերու հետ: Պէտք էր՝ պարզապէս վերջ տալ այլեւս, — այդ կը պահանջէին ընկերային բարդ կեանքին պայմանները — ալլազան ու բազմազան բարբառներուն, և վերածելով զանոնք միութեան մը, ստեղծել տիեզերական միակ լեզու մը: Ատով թէ՛ ժամանակի և թէ՛ ջանքի խնայողութեան սատարած ըլլալու համար:

Ի՞նչ հարկ կար եօթը և աւելի տարիներու տընաջան աշխատանքով սորվելու օտար լեզու մը, ընդունայն խոնջէնքի յանձնառու ըլլալով, երբ մանաւանդ ամեւնէն աստուածային շնորհներով օժտուած անհատականութիւններ իսկ տիեզերքի վերայ գոյութիւն ունեցող բարբառներուն համեմատաբար փոքր մէկ թիւին հազիւ կրնային տիրանալ:

Ուրեմն, պէտքը թէ և ընդհանուր՝ սակայն, առ այդ ձեռնարկներ ու տեսակետները կը տարբերէին մեծապէս: Հոս, պիտի հիւրընկալուին երկու կարեւորագոյնները այդ տեսակէտներէն, թոյլ տալով արշալոյսին ծնող և վերջալոյսին մեռնողները պատմութեան հարուստ էջերուն վրայ գերեզմանուելու:

Ըստ առաջին տեսակէտին, տիեզերական լեզու ըսելով հարկ է հասկնալ լեզու մը, զոր համագոյքի վրայ գտնուող բոլոր ազգեր պիտի խօսին, գրեն ու գործեն. և որ՝ — անողոք ու անգործնական գաղափար — վերջ պիտի գնէ մայրենի միւս բոլոր բարբառներուն: Ըստ երկրորդ տեսակէտին՝ անիկա պէտք է ըլլայ, գիտութեան, դիւստանգիստութեան և վաճառականութեան միայն սահմանուած լեզու մը: Քննելէ առաջ այս կրկին տեսակէտները, իրենց խորքին ու տարողութեան սահմաններէն ներս, հարկ է հարց տալ, բնական թէ արուեստական պիտի ըլլայ այդ Տիեզերական լեզուն:

Եթէ բնական, անոր անմիջական յաջողութիւնը մի անգամ ընդ միշտ, կը թուի տարակուսելի: Բացատրենք թէ ինչու: Բնական բոլոր լեզուները սկիզբ մը ունին լառաջազուցեան, այսինքն, թէ անոնց ծագումը կը խուսափի մեր փորձառութենէն: Քերականական կազմը բնական կարգ մը լեզուներուն վարկապարագի դիտողներուն պահիկ մը կը թուի դիւրին, սակայն, էական գոհումներ՝ երբ մօտէն կ'ուսումնասիրուին անոնք: Շուէտներէնը, աշխարհի պարզագոյն լեզուներէն մին է նկատուած, սակայն, ան բնական լեզու մը ըլլալու իր հանգամանքով, անհուն դժուարութիւններ ունի արեւելքի մը համար, թէ և ըլլալով դիւրին Նորվեգիացի մը, վասնզի թէ՛ աշխարհագրական իրենց դիրքին և թէ՛ բնականութեան կազմուածքին բերումով ունին՝

այդ երկու ազգերը՝ հանգիստութիւններ, և նուէտերէնը կարելի է գաւառաբարբառ մը նկատել՝ Նորվեգիացիի մը համար, ինչպէս Ձինարէնը՝ Ճարնցիի մը:

Բառագիտականը, բնական ունէ լեզուի ամենէն գոտարին մասը կը կազմէ, վասնզի բառերը բնական լեզուներուն հանդէպ կէս տրամաբանական վերաբերում մը ունին, որ է ըսել, թէ ձայնին ու նշանակութեան մէջ ընդհանրապէս կապ գոյութիւն չունի բնաւ, բացի քանի մը նմանաձայն բառերէ, տալիւն, բառալիւն, սոսափիւն, զորդիւն և այլն, զոր օրինակ. ի՞նչ կապ կը տեսնէք ջուրի ձայնին և այդ հեղուկը նշանակող իմաստին միջև:

Ո՛րինչ, ապահովաբար: Բնական լեզուներու կէս տրամաբանական ըլլալու հանգաժանքը ծնունդ տուած է քերականական բազմաթիւ անկանոնութիւններու եւ բացառութեանց, անորոշութիւններու եւ աւելադրութեանց, և մանաւանդ անտեսելի ու անտրամաբանական սեռերու զանգաւանութեան: Ֆրանսային ի՞նչպէս կրնայ արդարացնել կամ տրամաբանօրէն տարահամոզել մեզ il-ի և elle-ի միջև եղած տարբերութեան մասին:

Բնական լեզուներու դերանուններն ալ մնջկատապալին կազմին ունին հաւանաբար: Լեզուի մը (բնական կամ արուեստական) գոտարութիւններն ու դիրութիւնները, թերութիւններն ու առաւելութիւնները տեսնելու և հասկնալու համար կան չորս կերպեր, օտովորաբար:

Լեզու մը գոտար է կամ դիրին ա) ըստ ճնշաբանութեան, բ) ըստ բառագիտութեան, գ) ըստ փոփոխման (հոլով և խոնարհում), և դ) ըստ հասմաձայնութեան (բառերու քերականական կառուցումը):

Այս քառակ կերպերը, քաջ ի մտի ունենալու է Տիեզերական լեզուի հարցին մանաւանդապէս թրմաբնալու պարագային մանաւանդ: Թրմաբնալու անպարզանքի կարգադրանք, եթէ բնական է լեզուն՝ իսկ եթէ արուեստական՝ անհուն գոտարութիւններու առջև պիտի գտնուինք, վասնզի արուեստական ըսելով պիտի սիրենք ունենալ ի յետագունէ լեզու մը, աւելի տրամաբանական, աւելի կատարեալ և մանաւանդ ա՛լ աւելի դիւրին, ըստ կազմութեան և բառագիտութեան, որ է ըսել, տրամաբանու-

թեան տապարին հարուածներուն շնորհիւ Սահար մը ստեղծել լեզուական կալուածին մէջ, անտանելի և չոր: Ի՞նչ, Անգլիացին պիտի ուզէ՞ր, որ իր better man-ը ըլլար gooder mans, ի սէր հանրութեան, այսինքն պիտի թոյլ տար որ խանգարուէր իր լեզունին ինքնատիպ դրոշմը: Արուեստական լեզուն տեղի պիտի տար, դարձեալ, գլխու պտոյտ տուող բազմապիսի ձեւերու և կամայականութիւններու. օրինակ մը տուած ըլլալու համար կ'արժէ յիշել հոս մէկ ձայնաւոր և մէկ բաղաձայն գիրով բառեր կազմելու դիտումով հմուտ լեզուաբանութեան կատարած կամայական մէկ գիւտը, ըստ որում, de (տարբ) պիտի նշանակէր deb (կրակ, հուր) և deba, հրեղէն, բոցեղէն: Ի՞նչ արգեօք պիտի նշանակէր debac-ը հարցնէք թերեւ:

Երկրորդ տեսակէտին պատասխանելով, որ է գիտութեան, դիւսնագիտութեան և վաճառականութեան սահմանուած Տիեզերական լեզուի հարցին: Հարկ չկայ յիշեցնելու ազգայն պատմութեան ընթերցողներուն, վաղնջական ժամանակներէ սկսեալ մինչեւ մեր օրերը, աշխարհակալութեան իղձը դէպի տար աշխարհներ դարձուցած է պատմութեան զինուորական հանճարներուն ամուր շոյուածքը: Կեաւքներու, Աղեհանգրներու և Նափոլեոններու երազը եղած է տիրել ազգերու ու անոնց արքաները լծել՝ զբառներու նման, իրենց կաշքերուն և ապա գահաւալ դէպի հայրենիք, անցնիլ յազթական կամարներու տակէն, ժողովրդային խանգալած ծափողոյններու ընդմէջէն: Տիբելու եւ փառաւորուելու այդ տեսչը ստեղծած է կարգ մը ազգերու և լեզուներու, պատմութեան մէջ տիրապետութեան և մշակոյթի բարձրակէտին հասնող փառաւոր դարաշրջաններ, զանազան ցամաքամասերու և սահմանաժայռերու մէջ, ըստ այսմ, պատմութեան մէջ, անմահացած են Ասորեհեքը, Յունահեքը, Լաթիեհեքը, Արաբեհեքը, Անգղեհեքը և Փրանսեհեքը իբր գիտութեան, դիւսնագիտութեան և վաճառականութեան լեզուներ, այն ատեն երբ ասոնց արձուկըօրը կը ծածանէր հպատակ թագաւորութիւններու սահմաններու վրայ կամ մշակոյթը կը շահապետէր երկրագունտի մէկ մեծ մասին մէջ: Մեր ինքնակալներու օրով պէտք է

ըսել ձայնեմն ալ ունեցած է իր փառքի օրերը: Սակայն, արդի ժամանակներու տառածուժը և քաղաքակրթութեան անհամեմատ զարգացումը ինչպէս և ընկերային բարձր կենցաղը, անբաւարար նկատած են որ ունէ դասակարգ լեզու Տիեզերական լեզուի հանգամանքով գրաւէ ասպարէզը:

Ազգայնականութեան ոգիի զարթումը, ծնունդ առաւ գիտնական միտքերու, մահացու հարուածը տուաւ կենդանի Լասիւնեմնի, որ, Միջին դարու քաղաքակրթ աշխարհի գասական լեզուն էր, իր փառքի գէնիթին վրայ, և մեռեալ լեզուի մը բախտին գառապարտեց զայն ասլաւներ, սատար հանդիսանալով գրական ու նոր բազմադիմի ու բազմապիսի լեզուներու գոյութեան: Ռուս գիտնականը իր լեզուէն դուրս ուրիշ ոչ մէկ լեզուով իր միտքին երկունքները պիտի ներէր հրատարակել: Անգլիացի ալլամբրոքները, գիտութեան եւ իմաստասիրութեան ուսանողներ, թերի ու կրտստ թարգմանութիւններով միայն կը գոհացնէին իրենց հետաքրքրութիւնները:

Ազգայնականութեան այս ոգին, առիթ ընծայեց բանաստեղծներու որ, գրիչ շարժեն ու գրուածներն հիւսնէ մայրենի լեզուի մասին, հրացիկ ու խանդոտ, դաշն ու յանկուցիչ տողերու մէջ, որպէսզի ապագայ սերունդներ երգաբանեն ու սիրեն զայն^(*):

Գիտութեան ուսանողներու համար տենդոտ հարց մըն է ունենալ Տիեզերական լեզու մը, որով, աշխարհի բոլոր գիտական միտքերը կարենային հրատարակել իրենց գիւտերն ու տեսութիւնները, այսպէս առիթը տալով անոնց իր ժամանակին զբաղելու ամէն խնդիրով, առանց ըլլալու ժամավաճառ անազան, թերի սխալ և թարգմանութեանց թարթափանքներով: Իսկ գիւտնագիտութեան համար եւ զած լեզուի մը հարցին կարելի չէ չվերաբերիլ տարապետանքով, երբ մարդիկ եւ ազգեր այնքան թաքթաքուր ծուղակներ և դաւեր ունին, և գիւտաւ պիտի չհամարկերպէին այդ տեսակ լեզուի մը որ ի լուր

աշխարհին հռչակէր իրենց քասքների արարքները: Նոյնը կարելի է ըսել վաճառականական տեսակէտէն, Տիեզերական լեզուի մը մասին:

* * *

Քանի որ Տիեզերական լեզուի հարցոյն է որ կը դրադինք, կ'արժէ տալ հակիրճ տողերով պատմականը այն լեզուներուն ուրիշ, իբր այդ երբեմն երեցած են պատմութեան բեմին վրայ: Այդ հանգամանքով առաջին ձեռնարկը եղած է Վոլափիւք անուանի ներքե, գործը գերման հարուստ քահանայի մը, Շլայլերի, հրատարակուած 1880-ին: Յետաագունեան լեզու մը, հիմնուած առաւելապէս Անգլերէնի վրայ, որ, սակայն, փոխ կ'առնէ մաս մըն ալ իր բառագրութեան ռուսական լեզուներէն, Միավանկային բառերու կը վերածէ ան իր բոլոր փոխառութիւնները ու կ'ենթարկէ այնպիսի կամայական խեղափոխութիւններ որ լեզուին տեղեակ միտքերուն իսկ կը մնայ անճանաչելի: Վոլափիւքը կազմուած է Անգլերէն երկու բառերէ, world և speak, (աշխարհախօս, տիեզերախօս իմաստով): Ունի սեռական (a), տրական (e) և հայցական (i) հոլովները^(*): Ածականները առ հասարակ իկ յետսամասնիկով կը վերջաւորուին: Ստացական գերանուններն են ob (ես) ol (դուն) om (ան) obs (մենք) և այլն: Կը կազմէ բայերու ժամանակներն ու կրաւորական բայերը նախամասնիկներով, իսկ եղանակները՝ յետսամասնիկներով, որով 505 եւ կամ 440 տարբեր ձեւեր ունի այս լեզուն:

Իր քերականութիւնը ունի գերմանական լեզուի կառուցուածք, թէպէտ կը խուսափի անոր բարդութիւններէն: Առանց գերմաներէն գիտանալու կարելի է հասկնալ այս լեզուն: Վոլափիւքը բանասիրական տեսակէտէն արժէք մը չի ներկայացներ. բայց սա գաղափարը զգացուց ան, թէ ազ-

(*) Յիշել միայն Մեղպոտիայի «Ո՛վ մեծաբան»-ն ու Ջոպանանի «Գեղոյն ի պափու հայ լեզուի»-ն գեղոյններ:

(*) Löffel kernenis vola lolik, patiko etis pek-ulivöl, kele konfidoms volapüke, as bale medas gletiküm vestasfetam.

«Իր, սիրմ առխարհի բոլոր ընկեր արարածներս, մանուշակ մեղաւած միտքեր իւ անոնք»-ը ար կը հուսամք թէ Վոլափիւքն է միակ եւ մեծագոյն կապերէն մին ազգերու միացմանը:

գերը տրամագիր են ընդունելու Տիեզերական լեզու մը և թէ՛ Տիեզերական լեզու մը աւելի դիւրին է սորվիլ քան ազգային ու է լեզու:

Այս լեզուն 1885-ին, մուտք կը գործէ բովանդակ Ֆրանսայի եւ աշխարհի մէջ: 1889-ին կ'ունենայ իր երրորդ ժողովը, փարիզի մէջ, ուր, թէ ունկնդիրներ և թէ բանախօսներ անով արտայայտուեցան, և դիտուեցաւ թէ երկրագունտի վրայ ունիւր մը 282 կազմակերպուած ընկերութիւններ: Կարգ մը դժուարութիւններ ունենալուն համար, նոյն իսկ հնդկական կենդանութեանը, անոր կողմնակիցներէն ոմանք սկսան աւելի պարզիլ զայն, եղծելով գրեթէ անոր բուն առաջին նկարագրի և ծնունդ տունի idiom neutralի, որուն հեղինակն էր միջազգային լեզուներու կաճառին տնօրէնը, Սեն-Պէտսպուրցի Ռաշէնպէրկէր, որ 1902-ին հրատարակեց զայն: Այս լեզուն աւելի արմատական լեզու մըն է հիմնուած եւրոպական գլխաւոր լեզուներու վրայ, որք են, Անգլերէնը, Ֆրանսերէնը, Գերմաներէնը, Սպաներէնը, Իտալերէնը և Ռուսերէնը, և ընդունելի ունէ բառ անհրաժեշտաբար ասոնցմէ առնուազն չորսին մէջ պէտք է գտնուի, ընդհանրացուելու համար. զոր օրինակ՝ «apetit» և «tri» կը կամուրիս իւրիցին ալ մէջը: Իր բառագիտութիւնն ու քերականութիւնը հիմնուած է Ռումանական լեզուներու վրայ: Զուտի որոշիչ յօդ: Գոյականն ու բառին յոգնակին իրարու կը նմանին այս լեզուին մէջ և այդ՝ կը կազմէ իր գլխաւոր թերութիւններէն մին. filosofi զոր օրինակ, թէ՛ գոյականն է նոյն բառին և թէ՛ յոգնակին:

Վերջին ու այժմ ամենէն տարածուած լեզուն է էսպերանթո: Գործ Տքթ. Լ. Զամէոֆի, ծնած Bietostokի մէջ, 1859, ուր, ականատես եղաւ նոյն երկրին մէջ բնակող տարբեր լեզուներ խօսող ցեղերու (Ռուս, Գերման, Լեհ և Էսթա) ու այս իրականութիւնը մտահոգ ըրաւ զինքը և սկսաւ ըզրադիլ Տիեզերական լեզուի մը հարցով: Իզձը ունեցաւ նախ յարութիւն տալ մեռեալ լեզուի մը: Յետոյ միտքը փոխելով ուզեց յղանալ նոր լեզու մը, յառաջադուներէն հիմքերով: Այս հարցով զբաղած Ժամանակն էր որ, տեսաւ թէ ոչ մէկ լեզու անկախ արմատներէ կազմուած է, այլ,

ընդհակառակն, բարդուեցեր է անհոգիներէ, հետեւապէս. սակաւթիւ արմատներէ յօրինուած է ան եւս:

Idiom neutralի նման այս լեզուն ալ ընտրողական է, այսինքն՝ Եւրոպական զըլխաւոր լեզուներէն կ'առնէ իրեն անհրաժեշտ թուող տարրերը և կը համադրէ զանոնք, կ'որդեգրէ միջազգային դարձած բաներ նոյնութեամբ՝ անցնելով զանոնք իր ուղղագրական բովէն միայն, կազմեց 2642 բառեր բովանդակող իր Universala Vortaroն, ուր, անտարակոյս, նուազագոյնին ուղած էր իջեցնել արմատական բառերը:

Բոլոր հականիշները — ուղագրաւ երեւոյթ — mal Ժխտական նախամասնիկով կը շինուին, զոր օրինակ, malbona, (չար, վատ, գէշ), malamiko (թշնամի): Լեզուին հնչաբանութիւնը խիստ պարզ է ըստ ինքեան, ունի հինգ ձայնաւոր գիրեր (a, e, i, o, u) և վեց երկարաբառներ, քերականութիւնը փոխառիկ է մասամբ, կիսովին՝ ինքնատիպ: Բոլոր գոյականները օ գիրով է անհանգիստ ալ՝ աով կը վերլուարին (*): (Օրինակ մը, kara amiko — սիրելի (արական) բարեկամ): Քառասուն և հինգ յարաբերական դերանուններու, անհանգիստ անհանգիստ ցանկ էր ունի: Քերականական համաձայնութեան մէջ եւս կ'ընդշնչարուի նոյն խաղութիւնը: Որոշիչ յօդը յաճախակի գործածութեան մէջ է եւ միանգամայն չփոթեցուցիչ: Միօրինակ է լեզուին կշռոյթը, և կը թողու ծանր լեզուի մը տպաւորութիւնը ընթերցողին եւ ունեւ կընդգրին վրայ: Էսպերանթոն, տարակոյս չկայ, իւր ժամանակով աւելի յետոյ հնարուած լեզու մը քան իր նախորդը, աւելի անթերի և կատարեալ ըլլալու հանգամանքն ունի անշուշտ, վերագոյն գիտուած քանի մը թերութիւններէն դուրս: Այժմ, Տիեզերական միակ լեզուն է ան, և գրեթէ տարածուած բովանդակ աշխարհի մէջ, և բոլոր երկիրներու մէջ ունի կազմակերպուած ընկերութիւններ և Ազգերու Ժողովը զայն

(*) Patro nia, kiu estas en la cielo, sankta estu via nomo, venu regico via, estu voja via, kiel eu cielo, tiel aukaŭ sur la tero, Panon nian cintagan, donu al ni hodiaŭ, kaj pardonu al ni ŝuldojn niajn, kaj ne koku du pin en tenton, sed liberigu nin de la malbona.

«Հայր մեր ու յերկինս ես, . . .

տարածելու քաջալիք հանդիսացած է: Ահա անուանացանկը այն երկիրներուն, ուր տարածուած է ան, Անգղիա, Աւստրիա, Աւստրալիա, Պելճիգա, Պրագիլիա, Պոկլաբիա, Ջինասան, Ձէխովալաւիա, Տանիմաւա, Էսթոնիա, Ֆինլանտ, Ֆրանսա, Յունաստան, Հոլանտ, Հունգարիա, Իսպիա, Ժաբոն, Նուկուալիա, Լաթվիա, Լիթվանիա, Նոր-Ջելանտ, Պարսկաստան, Լեհաստան, Փորթուգալ, Ռումանիա, Ռուսիա, Զուիցեմիա, Սիւրիա և Միացեալ Նահանգներ Ամերիկայի:

Էսփէրանթոյի այսքան պարարտ գետին գտնելը սակայն, հեռի է գտնացում տալէ Տիեզերական լեզուի մը հարցին: Տիեզերական լեզու ընդհանուր եզր մըն է: Պարտի ան իր մէջ բովանդակել տիեզերքի բոլոր ազդուութիւնները անխտիր, մինչդեռ, մարդկութեան իրական դժուարութեանց բարձուժին ներտող արուեստագէտներ սեղմ առումով ըմբռնած են զայն, Տիեզերք բառին ներքե կարծես սոսկ Եւրոպան իմանալով: Լեզուաբանական ճիւղին զարգացումը, այս դարուս, անհամեմատ է, և հմուտ ու փորձ լեզուագէտներ, կաճառի մը կազմութեամբ, շատ աւելի գործնական լուծում մը կրնան տալ Տիեզերական լեզուի հարցին: Եւ տակաւին արուեստասէրներու բարի տրամադրութիւններն ու անհատական ջանքերը չեն որ պիտի կարենային իրենք մինակնին բառնալ ընդհանուր կարիքին ծանրութիւնը: Հարց է դեռ, թէ արդէն գոյութիւն ունեցող լեզու մը թէ ո՛չ մեռեալ զատական լեզու մը պէտք է վերակենդանացնել և ընդհանրացնել: Թէ ինչպէ՞ս հնար պիտի ըլլայ այդ լեզուն պատշաճեցնել տարբեր ժողովուրդներու բնախօսական կազմուածքին, թէ կարելի՞ է որ այդ լեզուն անաղարտ ու անխեղտակերպ պահել քոյր ժողովուրդներու շրջներուն վրայ: Արդե՞ք, ընտանոցական լեզու մը պիտի ըլլայ ան, որ, մտքն լեզուներուն մէջէն պիտի փորձէ գտնել իրական մարգարիտներ ու համազրիլ զանոնք խիստ ճարտար իմանալիութեամբ մը, անոր հագցնելով պարզ ու դիւրին նկարագրի մը պատմունքներ: Այս հարցունքներու կարգը կարելի է տակաւին երկարել շատ, սակայն, իրականութիւնը այն է, թէ այսօր, անխուսափելի է Տիեզերական լեզուի մը պէտքը, և առ ի չգոյէ

ԲԱՐՈՅԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԵՒ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՔԻՐՔԷԿԱՐԴ

Քիրքէկարդ, Մարքսին նման, ծնունդ է Հէկէլի գէմ ազգագրեցութեան մը: Հէկէլ առնուաղն սա առաքինութիւնը ունեցաւ: Ան իր ետեւէն ձգեց սերունդ մը ոչ ստորակաշակերտներու, այլ գործօն իմացականութեան, և որոնց մէջ Քիրքէկարդ և Մարքս կը ներկայացնեն կարելի լայնքով մտածման ծայրակէտներ: Վասնզի, երբ Մարքս Հէկէլեան տխրեցնելու բացառութիւն իրողութեանց վրայ, զայն ընելով գործիք մը որով կարենաւ բացատրել պատմութեան գէպքերը և այսպիսով հասնել առարկայական գիտութեան մը որ կը պահանջէ տեսութիւնը գործողութեան վերածել, Քիրքէկարդ, նոյն գործիքը կը բանայ ներքին աշխարհին վրայ, քննելու համար իր սեպական հոգին կամ հոգեբանութիւնը, հասնելով ոգեպաշտ իմաստասիրութեան մը որ զինքը կը մղէ խորագոյն յոռետեսութեան և գործողութեան վրայ կամ մէջ՝ յուսահատութեան մը: Թէ Մարքս և Քիրքէկարդ որ աստիճան ուղիղ մեկնած են Հէկէլը, ազգեմական հարց

իտեալ գիտական և իմաստասիրական լեզուի մը, հարկ է սակայն, ունենալ սովորական գործածութեան համար գէթ պարզագոյն լեզու մը որ, նայնիսկ ամէն ազգի պատկանող միջակ կամ միջին անգամ տարրական կրթութիւն ունեցողներէ ընդփոյթ որդեգրուի և օգտագործուի:

Տիեզերական լեզուն պէտք ունի քաջերու իր ոտքերուն առջեւ տարածուած խոշորը առաթուր կոխելու և բանալու իր հարթ ուղին, ու ի գէպ էտաղով աշխարհի արուեստագէտ, գիտնական և լեզուագէտ բոլոր բանիմաց միտքերուն, մեր Պատմահօր, յատկանշական պատգամը «Սահման փազսց՝ զեճ իւրեանց»:

ՀԱՅՐԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ